

De (echte) Raad van Deskundigen verdient een (tweede) kans!

Remmert Sluijter¹

1. Inleiding

Arent is beëdigd in 1983. Om patroon te mogen zijn moest je destijds (en in beginsel ook nu nog²) ten minste zeven jaar op het tableau hebben gestaan. Het kan dus niet anders zijn dan dat ik - beëdigd op 15 januari 1991 - mijn eerste stagiaire was. Daaraan heb ik - als ik mij niet vergis - ook te danken, dat ik een bijdrage mag leveren aan dit liber amicorum. Dat is bijzonder, onder andere omdat ik nooit eerder iets heb gepubliceerd. Arent, die destijds zelf al met grote regelmaat bijdroeg aan de wetenschappelijke literatuur (niet alleen op het terrein van het bouwrecht), heeft wel geprobeerd mij ook daartoe te bewegen, maar (ook) op dat vlak heb ik mijn patroon teleurgesteld. Het zal Arent deugd doen dat het hem nu - indirect - alsnog is gelukt, al moet hij daar dan zelf zijn toga voor aan de wilgen hangen.

Inmiddels oefen ik zelf alweer 25 jaren - eerst bij Houthoff en sinds 1999 bij Pot Jonker - de praktijk uit. In die 25 jaren heb ik de bouw ingrijpend zien veranderen. Twee ontwikkelingen springen er - wat mij betreft - uit.

De eerste ontwikkeling wordt gevormd door de gevolgen (vooral voor het aanbestedingsrecht) van de Parlementaire Enquête Bouwnijverheid. Een belangrijk deel van mijn werkzaamheden - als stagiaire van Arent - bestond uit het incasseren van rekenvergoedingen voor de Wegenbouw Aannemers Combinatie (WAC). Als ik daar nu mijn eigen stagiaire over vertel, zie ik hem twifelen: is dit nu mijn patroon of een ordinaire 'witte boorden crimineel'?

De tweede ontwikkeling is de opkomst en de steeds bredere toepassing van design- & construct contracten, meestal onder toepasselijkheid van de UAV-GC. Als er voor deze ontwikkeling überhaupt al een duidelijk 'startpunt' kan worden aangewezen, dan moet dat zijn het symposium 'De contractuele aansprakelijkheid van de ontwerpende bouwer' op 24 oktober 1996. Het voorwoord van het boek, waarin de symposiumbijdragen zijn gebundeld³, begint met de woorden:

'Het "klassieke" bouwproces, waarin de opdrachtgever voor het vervaardigen van het ontwerp en voor de feitelijke uitvoering van dat ontwerp aparte overeenkomsten sluit met een architect en een bouwer, domineert nu al zo'n 200 jaar de Nederlandse bouwpraktijk. Mede als gevolg van invloeden vanuit de Anglo-Amerikaanse wereld, wordt er echter meer en meer afgeweken van deze traditionele vorm. Zo neemt de bouwer in bepaalde nieuwe bouwcontractvormen - zoals bijvoorbeeld turnkey-contracten en design & build-contracten - niet alleen de uitvoering maar ook het ontwerp van het bouwwerk voor zijn rekening.'

---

1 Remmert Sluijter is advocaat bij Pot Jonker advocaten in Haarlem. Ik dank mijn stagiaire, Jurriaan Dijkman, voor zijn onmisbare hulp bij het vergaren van informatie voor deze bijdrage.
2 Art. 3.6 lid 1 aanhef en sub c Verordening op de Advocatuur.
3 M.A.M.C. van den Berg en C.E.C. Jansen (red.), *De ontwerpende bouwer. Over turnkey- en design & build-contracten*, Deventer: W.E.J. Tjeenk Willink 1996.

Aanvankelijk werden de turnkey- en de design & build-contracten nog gereserveerd voor de heel grote projecten, maar tegenwoordig worden ook werken met een aanneemsom van 'slechts' enkele miljoenen euro's (en soms nog minder) uitgevoerd op basis van de UAV-GC.⁴

Naar mijn (beroepsgedeformeerde) indruk is de contractvorming in de afgelopen 25 jaren vergaand geëvolueerd, maar hebben de methoden van geschilbeslechting die evolutie niet bij kunnen benen: mijn eigen (beperkte) ervaring is dat - nog steeds - bijna alle bouwgeschillen worden beslecht door de gewone rechter of door middel van arbitrage, waarbij in recente jaren de gewone rechter (die ontegenzeggelijk minder goed geëquipeerd is om bouwgeschillen te beslechten dan arbiters) eerder terrein lijkt te winnen dan te verliezen.⁵

Ik meen te mogen stellen dat het aan de wetenschap niet heeft gelegen: in de literatuur is veelvuldig geschreven over alternatieve wijzen van geschilbeslechting. Een (klein) deel van die literatuur komt verderop in deze bijdrage aan de orde. Jos van de Vijver zal in dit liber amicorum een overzicht geven van alle methoden die in de markt voorhanden zijn om geschillen bij de rechter of arbiter te voorkomen. In mijn bijdrage wil ik bepleiten

- i. dat - veel vaker dan nu het geval is - gebruik zou moeten worden gemaakt van de Raad van Deskundigen, zoals die is voorzien in artikel 18 van de Basisovereenkomst behorende bij de UAV-GC, en
- ii. dat we daarbij lering zouden moeten trekken uit ervaringen in het buitenland.

Een dergelijk pleidooi moet Arent bijna wel uit het hart gegrepen zijn, omdat hij de 'country representative' van de Dispute Resolution Board Foundation (DRBF) voor Nederland is. Raden van Deskundigen zijn de Nederlandse versie van het evangelie (Gij zult bij grote werken een Dispute Resolution Board installeren!), dat de DRBF over de hele wereld predikt. Vóórdat ik mijn pleidooi (of preek?) begin, vertel ik eerst iets over de DRBF.

2. The Dispute Resolution Board Foundation

Wat is precies een 'Dispute Resolution Board'? Er komen veel verschillende omschrijvingen voor, maar wat ik ermee bedoel (en wat ook de DRBF ermee bedoelt) is:

- een commissie van (meestal drie) 'wijze mannen',
- die direct bij het begin (de ontwerpfase) van een project worden benoemd,
- die tijdens de uitvoering op hoofdlijnen over de voortgang worden geïnformeerd (bijvoorbeeld door toezending van de bouwverslagen of 'progress reports'),
- die regelmatig (meestal 3 of 4 keer per jaar) een kijkje komen nemen op het werk,
- die in geval van een geschil op bijzonder korte termijn - vrijwel altijd binnen één maand - een (al dan niet bindend) advies geven,

---

4 Voor heel grote projecten, waarin de opdrachtnemer ook de financiering, het onderhoud en de exploitatie voor zijn rekening neemt, is er al enige jaren een nieuw model: de Modelovereenkomst DBFM(O), met verschillende versies voor vastgoed en infra. Arent heeft aan de wieg van die modellen gestaan.

5 Misschien mag ook dit - in beperkte mate - worden beschouwd als een na-ijlend effect van de Parlementaire Enquête. Als een rechtstreeks gevolg van die Enquête zijn aanbestedingsgeschillen overgeheveld van de Raad van Arbitrage voor de Bouw naar de gewone rechter en hield dus die Raad 'slechts' de reguliere bouwgeschillen over. Zelf zou ik het niet vreemd vinden als zo langzamerhand de aanbestedingsgeschillen weer zouden worden teruggeheveld naar de Raad (al was het maar om de rechterlijke macht te ontlasten), maar het tegenovergestelde lijkt op dit moment het geval: in plaats van aanbestedingsgeschillen terug te brengen naar de Raad, kiezen steeds meer opdrachtgevers ervoor om ook bouwgeschillen neer te leggen bij de gewone rechter. Niet vreemd aan die ontwikkeling zal zijn, dat de gewone rechter in het overgrote merendeel (naar verluidt 80% of zelfs 90%) van de aanbestedingsgeschillen in het voordeel van de opdrachtgever beslist. Vergelijkbare cijfers voor reguliere bouwgeschillen ken ik niet, maar het is - tegen deze achtergrond - geen wonder dat opdrachtgevers zich bij de gewone rechter goed thuis voelen.

- waarbij - ter voorkoming van vertraging - soms een onderscheid wordt gemaakt tussen de techniek (Hoe kan dit probleem zó worden opgelost, dat geen stagnatie optreedt?) en de kosten (Wie dient de kosten van de oplossing te dragen?).

Omdat een DRB al tijdens de uitvoering betrokken is en (als het goed is) het vertrouwen van partijen geniet, lukt het de DRB vaak om te voorkomen dat partijen lijnrecht tegenover elkaar komen te staan. Velen zien het dan ook niet zozeer als de taak van de DRB om geschillen te beslechten, als wel om ze te voorkomen. Tegen die achtergrond is eigenlijk de Nederlandse benaming (Raad van Deskundigen) beter dan de Engelse (Dispute Resolution Board). En als wel een (bindend) advies moet worden gegeven, staat het partijen vrijwel altijd vrij om, als zij zich in het advies niet kunnen vinden, dat advies in arbitrage of bij de gewone rechter (meestal arbitrage) aan te vechten.

Volgens Chapman was *'the earliest reported use'* van een DRB die bij de bouw van de Boundary Dam in Washington in de jaren '60.⁶ Volgens de DRBF zelf heeft de eerste 'echte' DRB gefundamenteerd bij de bouw van de tweede tunnelbuis van de Eisenhower Tunnel in Colorado, vanaf 1975. De bouw van de eerste tunnelbuis was - eufemistisch uitgedrukt - niet vlekkeloos verlopen: het werk liep, op een contractuele bouwtijd van vier jaren, twee jaar uit en kostte, waar het was aangenomen voor een prijs van USD 49,6 mio, uiteindelijk USD 109 mio.⁷ Dat moest beter kunnen. In dat kader werd - vanaf het allereerste begin van het werk aan de tweede tunnelbuis - een DRB geïnstalleerd, waaraan tijdens de bouw drie geschillen formeel zijn voorgelegd. Of dat (geheel of gedeeltelijk) aan de DRB te danken is geweest, lijkt mij moeilijk wetenschappelijk te onderbouwen, maar de bouw van de tweede tunnelbuis is - op die drie geschillen na - geheel volgens Arents *'Mantra'* verlopen: *'binnen budget, op tijd, ten minste in overeenstemming met de bedoelde kwaliteit, geschillenvrij en met zo min mogelijk hinder aan de omgeving'*.⁸

De DRB bij de Eisenhower Tunnel bestond uit drie deskundigen, die alle drie in 1996 betrokken zijn geweest bij de oprichting van de DRBF. Op dat moment had het DRB-concept de wind al flink in de zeilen:

- in 1994 is voor het eerst een DRB in Canada toegepast;
- in 1995 publiceerde de Wereldbank haar *'World Bank Procurement Document'*, waarin een DRB werd voorgeschreven voor alle, door de Wereldbank gesteunde werken⁹; en
- vanaf 1996 voorzien ook sommige FIDIC-contracten in de toepassing van een DRB.

Tot de verbeelding sprekende werken, die met een DRB zijn uitgevoerd, zijn - onder meer - de Kanaaltunnel, het Øresund-project (de oeververbinding tussen Denemarken en Zweden), werken voor de Olympische Spelen in Londen en in Rio de Janeiro en de uitbreiding van het Panamakanaal.

6 P.H.J. Chapman, *'Dispute Boards'*, BR 2000, p. 199.

7 M. Gay, *'Celebrating 40 Years of Dispute Board Excellence: Eisenhower Memorial Tunnel'*, DRBF Forum, volume 19, issue 3, December 2015, p. 1.

8 A.G.J. van Wassenauer en C.H.J. Thomas, *www.werkinuitvoering21.com. Interactief naar een nieuwe generatie bouwcontracten*, Preadvies voor de Vereniging voor Bouwrecht, 2008.

9 P.H.J. Chapman, *'Dispute Boards'*, BR 2000, p. 199. Later heeft de Wereldbank de verplichte toepassing van DRB's beperkt tot werken met een (verwachte) aanneemsom van USD 50 mio of meer; is de aanneemsom lager, dan zijn andere vormen van alternatieve geschilbeslechting ook toegestaan. Zie L. Demeyre, *'Dispute boards en het nieuwe reglement van de Internationale Kamer van Koophandel (IKK)'*, *Revue de Droit Commercial Belge/Tijdschrift voor Belgisch Handelsrecht 2005-8*, p. 810-818.

De DRBF houdt een 'Project Database' bij, volgens haar eigen site (<www.drb.org>) tot omstreeks 2001 'fairly complete and accurate'. Vanaf 2001 is de database minder compleet en accuraat, enerzijds omdat er simpelweg te veel DRB's zijn om hun toepassing in detail bij te houden en anderzijds omdat informatie over DRB's buiten Noord-Amerika vaak een vertrouwelijk karakter heeft en daarom niet in de database wordt opgenomen.

In de database zijn 2.734 projecten opgenomen. De totale waarde van die projecten belooft meer dan USD 200 miljard. De DRB's hebben in totaal meer dan 2.500 geschillen beslist, maar er komen in de database ook talloze projecten voor waarin niet één geschil formeel aan de DRB is voorgelegd (hetgeen de preventieve werking bevestigt). Van de meer dan 2.500 beslissingen zijn er slechts 30 (nauwelijks meer dan 1%) niet door partijen aanvaard, waardoor toch nog een arbitrage noodzakelijk was. In 50% van de gevallen waarin de zaak op die manier bij arbiters terecht kwam, kwamen die tot een andere beslissing. Dat hoeft niet per se te betekenen dat in die gevallen de beslissing van de DRB onjuist was: het is bijvoorbeeld mogelijk dat partijen in arbitrage nieuwe argumenten hebben aangevoerd of er kan (anderszins) sprake zijn geweest van voortschrijdend inzicht. Hoe dan ook, waar het mij om gaat is dat slechts in 0,6% van de geschillen, die aan DRB's (als opgenomen in de database van de DRBF) zijn voorgelegd, de beslissing van de DRB is 'overruled'.

De belangrijkste middelen, die de DRBF gebruikt om haar evangelie te verspreiden, zijn trainingen en congressen. Door het zendingswerk van de Wereldbank is het DRB-concept verspreid tot in de verste uithoeken van de wereld. De congressen van de DRBF vinden net zo wijdverspreid plaats: de meest recente twee vonden plaats in Istanbul en Livingstone (Zambia) en de eerstvolgende twee zullen plaatsvinden in Santiago (Chili) en in Las Vegas.

Nederland is voor de DRBF bijna onontgonnen terrein: volgens de DRBF Membership Directory van 2014 zijn er drie Nederlandse leden. In 2015 is dat aantal met liefst een derde gegroeid, want toen ben ik lid geworden, zodat er nu vier Nederlandse leden zijn. Ter vergelijking: dat is iets meer dan Swaziland (één lid) en Thailand (twee leden) en even veel als Sri Lanka (vier leden), maar minder dan de Verenigde Arabische Emiraten (zeven leden) en Zuid-Afrika (50 leden).

Wie zou verwachten dat de DRBF ook regels (standaardvoorwaarden) voor DRB's opstelt, komt bedrogen uit: dat doet de DRBF niet. Dat is ook niet nodig, want die regels zijn er al in (te grote) overvloed. Onder (veel) anderen de FIDIC, de Internationale Kamer van Koophandel (ICC) en bijvoorbeeld ook het Chartered Institute of Arbitrators kennen allemaal hun eigen DRB-regels, vaak ook nog in verschillende varianten.

3. De Raad van Deskundigen: op sterven na dood?

In Nederland is vooral rond de eeuwwisseling (relatief gezien) veel gepubliceerd over alternatieve vormen van geschilbeslechting.¹⁰ Het zal geen toeval zijn dat die publicaties samenvielen met het verschijnen - in 2000 - van de eerste versie van de UAV-GC. Kennelijk werd destijds wel gevoeld dat de nieuwe contractvorm ook een nieuwe vorm van geschilbe-

---

10 Zie bijvoorbeeld:

- V. Molenaar, 'Ervaringen met een dispute review board', *TMD 1999*, p. 31-34;
- J. Rozemond, 'De Raad van Deskundigen bij grote infrastructurele werken', *TvA 2000/4*, p. 141-145;
- P.H.J. Chapman, 'Dispute Boards', *BR 2000*, p. 198-207;
- J. Rozemond, 'De Raad van Deskundigen / Experts', *BR 2000*, p. 208-212; en ook
- Y.P. Kamminga, 'Efficiënte en effectieve geschiloplossing bij grote bouwprojecten: zoeken naar een ideale mix van mediation en arbitrage', *BR 2003*, p. 473 e.v.

slechting verlangde. Daarbij ging de aandacht vooral uit naar de Raad van Deskundigen, zoals die was voorzien in artikel 16 van de Basisovereenkomst behorende bij de UAV-GC 2000.

In een artikel uit 2002 over 'Alliancing' spreekt Matton van den Berg over '*het tegenwoordig zo populaire Raad van Deskundigen-model*', waarbij de deskundigen '*het realiseringsproces vanaf het begin kunnen volgen en regelmatig geïnformeerd worden over de gang van zaken*'.¹¹ In het artikel beschrijft Van den Berg het contract van de 'Waardse Alliantie' tussen - enerzijds - NS Railinfrabeheer en - anderzijds - een combinatie van Heijmans, Boskalis, Strukton en CFE voor de aanleg van het tracédeel van de Betuwelijn van Sliedrecht tot Gorinchem. Dat contract voorzag in de beslechting van geschillen door een Raad van Deskundigen, die 'operationeel' moest zijn binnen zes weken na ondertekening van de alliantie-overeenkomst. Arent zelf noemt de bouw van de Maeslantkering in de Nieuwe Waterweg als een project waarbij een DRB is toegepast.¹² Verder heeft Rozemond zowel in het Tijdschrift voor Arbitrage¹³, als in Bouwrecht¹⁴ gepubliceerd over Raden van Deskundigen bij de realisatie van de Botlekspoor-tunnel, de Sophiatunnel (die beide ook onderdeel uitmaken van de Betuwelijn) en het Tunnel Tracé Sijtwende. En ten slotte fungeerde bij de bouw van de Westerscheldetunnel - in de periode van 1997 tot 2003 - ook een Raad van Deskundigen (of iets dat daarvoor door moest gaan).¹⁵ Het zou kunnen dat Van den Berg de door hem veronderstelde populariteit van het '*Raad van Deskundigen-model*' op meer praktijkvoorbeelden heeft gebaseerd, maar andere voorbeelden van begin deze eeuw heb ik niet kunnen vinden.

Als het '*Raad van Deskundigen-model*' rond 2000 überhaupt al ècht populair was¹⁶, dan lijkt die populariteit sindsdien - waar de toepassing van UAV-GC een vlucht heeft genomen - tot (bijna) het nulpunt te zijn gedaald: in alle Basisovereenkomsten, die ik in mijn praktijk ben tegengekomen, is steevast van de optie om een Raad van Deskundigen te installeren geen gebruik gemaakt.

De Raad van Deskundigen, zoals beschreven door Rozemond en Van den Berg, is ongetwijfeld - net als de turnkey- en de design & build-contracten - een gevolg van '*invloeden vanuit de Anglo-Amerikaanse wereld*'. Rozemond heeft zich afgevraagd of er - uit oogpunt van kosten - in de Nederlandse bouwpraktijk wel behoefte bestaat aan DRB's

... want Angelsaksische arbitrages zijn in vergelijking met onze arbitrages buitengewoon veel duurder door de vergaande juridisering die arbitrage daar heeft ondergaan, met verschijnselen als discovery en andere vormen van overdocumentatie, crossexamination van overmatige aantallen getuigen en deskundigen en het hoog ontwikkelde ideaal van advocaten om veel geld te verdienen.¹⁷

Over de behoefte aan alternatieve geschilbeslechting in het algemeen in de Nederlandse bouw heeft hij geschreven:

11 M.A.M.C. van den Berg, 'Alliancing', *BR 2002*, p. 835-857.

12 A.G.J. van Wassenaer, 'ADR Structuren in de bouw', *TMD 1997*, afl. 2, p. 31.

13 J. Rozemond, 'De Raad van Deskundigen bij grote infrastructurele werken', *TvA 2000/4*, p. 141-145.

14 J. Rozemond, 'De Raad van Deskundigen / Experts', *BR 2000*, p. 208-212.

15 J. Rozemond, 'De Raad van Deskundigen bij grote infrastructurele werken', *TvA 2000/4*, p. 143-144.

16 Kamminga heeft in 2003 over DRB's geschreven dat '*deze methode van geschiloplossing, waarbij deskundigen bij de uitvoering van een groot (infrastructureel) project gedurende de uitvoering meelopen, nog niet op grote schaal [wordt] toegepast*' (Y.P. Kamminga, 'Efficiënte en effectieve geschiloplossing bij grote bouwprojecten: zoeken naar een ideale mix van mediation en arbitrage', *BR 2003*, p. 473 e.v., voetnoot 1).

17 J. Rozemond, 'De Raad van Deskundigen bij grote infrastructurele werken', *TvA 2000/4*, p. 142. B. Rubin (voormalig voorzitter van de DRBF en ervaren Amerikaans bouwrecht advocaat) schat in dat '*roughly 75% of the cost and time is consumed in the discovery phase, at a time and place far removed from the construction itself - all in an effort to sort out the facts and circumstances underlying the dispute*' (Zie B. Rubin, 'A conversation with ... Bob Rubin', *DRBF Forum*, volume 19, issue 3, December 2015, p. 4).

‘Wanneer men in de bestaande arbitragepraktijk wat meer de nadruk zou leggen op de mogelijkheid om schikkingen te bevorderen is er veel minder behoefte aan alternatieve technieken met opleidingen en een tijdschrift en alles wat onze uitgevers en seminarexploitanten kunnen bedenken.’¹⁸

Rozemond schreef dit in 2000. Ik heb het gevoel dat de tijden sindsdien zijn veranderd.

Hoewel nog geen (of slechts zelden) sprake is van ‘Amerikaanse toestanden’, is volgens mij ook in Nederland arbitrage - in de periode vanaf 2000 tot heden - steeds meer aan het juridiseren. Bij de Raad van Arbitrage voor de Bouw komt dat wellicht, omdat tegenwoordig niet ongebruikelijk is dat ook in eerste aanleg een lid-jurist wordt benoemd en omdat de leden-jurist tegenwoordig vrijwel allemaal worden gerekruteerd uit de rechterlijke macht: juristen vinden nu eenmaal houvast in regels (niet in techniek). En misschien komt het door de ontwikkeling van mijn eigen praktijk (of het afnemen van mijn intellect), maar ik heb de indruk dat daarnaast arbitrages in Nederland ook steeds ingewikkelder (en daarmee duurder) worden. Ik heb al eens van nabij meegemaakt hoe een groot Zuidas-kantoor in een omvangrijk bouwgeschil begon met het - door middel van speciale software - doorlichten van alle e-mails, die de cliënt gedurende de uitvoeringsperiode van het litigieuze project had verstuurd en ontvangen. Dat lijkt toch wel verdacht veel op de ‘discovery’, zoals die in de Verenigde Staten plaatsvindt. Waar we vroeger een memorie van meer dan 20 pagina’s lang vonden, schuift die grens steeds verder op. In mijn praktijk kom ik voortdurend voorbeelden tegen van bouwgeschillen, die - als eerder was ingegrepen - nooit tot een arbitrage of procedure bij de gewone rechter hadden hoeven leiden.

Daarom - en met name ook gelet op het succes in het buitenland - verdienen mijns inziens Raden van Deskundigen een tweede kans. Sinds kort is op de site van de Raad van Arbitrage voor de Bouw (<www.raadvanarbitrage.nl>) - achter de tab ‘AdviesRaad/Raad van Deskundigen’ - een ‘*GESCHILLENREGELING d.d. 1 september 2013 (versie 2, dec. 2015)*’ te vinden met een daarbij behorend ‘*REGLEMENT ADVIES RAAD*’, die het mijns inziens verdient om veelvuldig te worden toegepast. Om dan de DRB’s (AdviesRaden c.q. Raden van Deskundigen) ook echt een eerlijke kans te geven, is het essentieel dat geen wezensvreemde elementen worden geïntroduceerd, die afwijken van de principes die ten grondslag liggen aan de DRB’s in de database van de DRBF. Pas als we ervaring hebben opgedaan met een representatief aantal van dergelijke èchte DRB’s, kunnen we de Nederlandse statistieken vergelijken met die van de DRBF en kunnen we goed beoordelen, of in Nederland DRB’s dezelfde heilzame werking kunnen hebben als in buitenland.

De belangrijkste drie knopen die bij het opzetten van een DRB moeten worden doorgehakt, zijn mijns inziens:

- Kiezen we voor een ‘standing’ of voor een ‘ad hoc’ DRB?
- Hoe selecteren en benoemen we de deskundigen?
- Is hun advies bindend of niet-bindend?

In de volgende paragrafen zal ik deze ‘knopen’ ieder afzonderlijk bespreken.

4. ‘Ad hoc’ of ‘standing’?

Met een ‘ad hoc’ DRB wordt bedoeld: een DRB, waarvan de leden pas worden aangesteld, als er een geschil is gerezen. Een ‘standing’ DRB is een DRB, waarvan de leden direct na de contractsluiting, bij de start van het (ontwerp)werk worden benoemd.

---

18 J. Rozemond, ‘De Raad van Deskundigen / Experts’, *BR 2000*, p. 209.

De voordelen van een ‘standing’ DRB zijn tweërlei. Het eerste voordeel is dat de deskundigen, omdat ze bij de aanvang van het project - nog voordat sprake is van enig geschil - zijn benoemd en op de hoogte worden gehouden van de voortgang, in een positie zijn om (i) het vertrouwen van partijen te winnen, (ii) pro-actief te informeren naar (potentiële) complicaties en (iii) een poging te ondernemen om (dreigende) geschillen in de kiem te smoren. Het tweede voordeel is dat, als zich tòch een geschil voordoet, de deskundigen snel met een advies kunnen komen, omdat zij immers al op de hoogte zijn van de belangrijkste verwickelingen en het geschil dus niet omstandig uiteen hoeft te worden gezet.

Rozemond heeft dit verwoord als volgt:

‘Arbitrages en rechtbankprocedures zijn kostbaar, ze duren lang, ze verstoren de verhoudingen op het werk en de beslissingen komen meestal te laat, omdat het werk dan al klaar is. Uitspraken echter die tijdens de uitvoering van het werk kort na het ontstaan van een geschil worden gedaan maken het mogelijk dat partijen er bij het vervolg van het werk rekening mee houden.’¹⁹

En in § 1.3 van het eigen ‘Practices and Procedures Manual’ van de DRBF is hierover geschreven:

‘The DRB encourages the parties to settle claims and disputes in a prompt, businesslike manner. During the periodic meetings the Board members ask about any potential problems, claims, or disputes and review the status report of outstanding claims. The parties are led to focus on early identification and resolution of problems and, in the event of an impasse, use the DRB for prompt assistance. On many projects the parties resolve all potential disputes with none formally referred to the DRB.

(...).

While a number of other methods for resolving disputes exist, none of them contain the added benefit of independent, experienced professionals who visit the site during performance of the project. These other methods only start to address the problem after the dispute has been formalized, without the benefit of having followed development of the project. This may be after the project has been completed and the participants have scattered, retired or even passed away.’

Een ‘ad hoc’ DRB mist de mogelijkheid om pro-actief te interveniëren en op die manier geschillen te voorkomen. Een ‘ad hoc’ DRB is daarom - in elk geval wat de DRBF betreft - geen ‘echte’ DRB.

Tegen die achtergrond is het jammer dat de ‘Yellow Book’ en de ‘Silver Book’ FIDIC-contracten geen ‘standing’, maar een ‘ad hoc’ DRB kennen. Het ‘Red Book’ en de speciale ‘MDB²⁰ Harmonized Edition’ kennen wèl een ‘standing’ DRB.

Temeer omdat ‘ad hoc’ DRB’s meestal slechts voor één, specifiek geschil worden benoemd, zie ik daarvan - in de Nederlandse context - de toegevoegde waarde niet. Als de deskundigen pas worden benoemd als partijen al met elkaar in geschil zijn, is volgens mij - juist ook als behoefte bestaat aan een snelle beslissing - een kort geding bij de Raad van Arbitrage voor de Bouw minstens even adequaat. Ik heb meer dan eens meegemaakt dat een ‘particuliere rechtsgang’ (in de vorm van een bindend advies-procedure of een particuliere arbitrage) juist vertragend werkte, onder meer omdat dan met de benoeming van de adviseurs c.q. arbiters nog wel eens veel tijd gemoeid is (veel meer dan wanneer die gewoon door de voorzitter van de Raad worden benoemd).

19 J. Rozemond, ‘De Raad van Deskundigen bij grote infrastructurele werken’, *TvA 2000/4*, p. 141.

20 MDB staat voor Multilateral Development Banks.

Wat in de praktijk met enige regelmaat voor schijnt te komen, is dat weliswaar in de aannemingsovereenkomst wordt voorzien in een 'standing' DRB, maar dat partijen vervolgens verzuimen om de DRB ook daadwerkelijk bij de start van het werk te installeren. De facto is dan toch sprake van een 'ad hoc' DRB. De Wereldbank gaat op bijzonder adequate wijze dergelijk verzuim tegen: de projectsubsidie wordt niet betaalbaar gesteld, zolang de DRB niet is benoemd.²¹

5. 'Bemanning' van de RvD: selectie en benoeming van de Deskundigen

Die laatste opmerking vormt het 'bruggetje' naar de tweede, te bespreken 'knoop': de selectie en de benoeming van de deskundigen.

Bij de beantwoording van de vraag, wie als deskundigen zouden moeten worden benoemd, dient - uiteraard - de technische deskundigheid voorop te staan. Het ligt voor de hand deskundigen aan te zoeken, die affiniteit hebben met het uit te voeren werk. Als ze dan daarnaast ook nog ervaring hebben als arbiter of als bindend adviseur, strekt dat natuurlijk tot aanbeveling.

In kringen van de DRBF hoor ik dat idealiter de voorzitter een jurist zou moeten zijn. Hiermee laad ik misschien de verdenking op mij dat ik mijn beroepsgroep aan werk wil helpen. Dat is echter niet (uitsluitend) het geval: het zijn juist technische deskundigen die mij vertellen het prettig te vinden als een jurist in de DRB de 'juridische kant' op zich neemt, zoals bijvoorbeeld de naleving van in acht te nemen beginselen (als 'hoor en wederhoor') en procedureregels. Daarnaast is het ook nuttig als iemand binnen de DRB (maar dat hoeft niet per se een jurist te zijn) kennis en ervaring heeft op het gebied van arbitrale en rechtbankprocedures, zodat die partijen voor kan spiegelen wat hen te wachten staat als de DRB het geschil niet tot een oplossing kan brengen.

Voor wat betreft de wijze van benoeming is gebruikelijk dat iedere partij één deskundige voordraagt en dat vervolgens die deskundigen - of partijen zelf - gezamenlijk de voorzitter benoemen.²² Zó is het ook geregeld in de eerdergenoemde '*GESCHILLENREGELING d.d. 1 september 2013 (versie 2, dec. 2015)*' van de Raad van Arbitrage. Als deze wijze van benoeming in de praktijk haar bestaansrecht heeft bewezen, is er geen reden die te veranderen. Zelf sluit ik echter niet uit dat het beter kan.

Als beide partijen een deskundige kunnen kiezen, zouden ze bij die keuze hun eigen belang kunnen laten prevaleren boven het gemeenschappelijk belang. Daarmee wordt dan - in potentie - een (wat Van den Berg noemt) 'antithetisch element'²³ geïntroduceerd. Ik ben van harte met Van den Berg eens dat dergelijke elementen zoveel mogelijk moeten worden vermeden. Daarom spreekt de procedure, die is gevolgd bij het Øresund-project mij meer aan: daar mocht iedere partij vijf kandidaten voordragen, waarna vervolgens de partijen *gezamenlijk* - uit de 'pool' van tien kandidaten - drie deskundigen benoemden.²⁴

---

21 J. Rozemond, 'De raad van deskundigen bij grote infrastructurele werken', *TvA 2000/4*, p. 143.

22 P.H.J. Chapman, 'Dispute Boards', *BR 2000*, p. 201, en J. Rozemond, 'De raad van deskundigen bij grote infrastructurele werken', *TvA 2000*, p. 143.

23 M.A.M.C. van den Berg, 'Alliancing', *BR 2002*, p. 843. Zelf zou ik eerder spreken van 'contentieuze' elementen.

24 V.L. Molenaar, 'Ervaringen met een Disputes Review Board', *TMD 1999*, afl. 2, p. 32.

Nog mooier zou het mijns inziens zijn, als de kandidaat-deskundigen zich - vóór hun benoeming - aan partijen voor komen stellen. Ik heb mij laten vertellen dat tegenwoordig bij ieder wat groter project - als 'kick-off' - een 'Project Start-Up meeting' (PSU) wordt gehouden. In die PSU's wordt vaak ook over (methoden van) geschilbeslechting gesproken. Zo'n PSU lijkt mij - zeker als partijen in de PSU ook door hoger echelon zijn vertegenwoordigd - een uitstekende gelegenheid om kennis te maken met de kandidaat-deskundigen. Juist omdat in een DRB partijen en deskundigen minimaal een jaar of twee (en soms veel langer) met elkaar te maken hebben, is het uitermate belangrijk dat ze een goede verstandhouding hebben. Het is dan goed als men, voordat de benoeming formeel een feit is, even - hoe beperkt ook - aan elkaar kan 'snuffelen'.

Uiteraard dient er - als partijen er onderling niet uit komen (bijvoorbeeld omdat één van beide partijen niet meewerkt) - een 'fall back-scenario' te zijn. Benoeming door de Voorzitter van de Raad van Arbitrage voor de Bouw ligt dan - wat mij betreft - voor de hand.

6. Bindend of niet-bindend?

De status (bindend of niet-bindend) van de uitspraken van DRB's verschilt van land tot land.²⁵ Er zijn Raden van Deskundigen (meestal genoemd: Dispute *Adjudication* Boards of - kortweg - DAB's), die de bevoegdheid hebben om (wat wij in Nederland zouden noemen) bindend advies te geven. Andere - Dispute *Resolution* Boards of Dispute *Review* Boards - geven slechts niet-bindende adviezen ('recommendations').

Alle FIDIC-contracten kennen DAB's, geen DRB's.

De 'Dispute Board Rules' van de ICC van 1 september 2004 kennen beide. In artikel 4 leden 2 en 3 van die 'Rules' is - voor Dispute Review Boards - bepaald:

2. Upon receipt of a Recommendation, the Parties may comply with it voluntarily but are not required to do so.
3. If no Party has sent a written notice to the other Party and the DRB expressing its dissatisfaction with a Recommendation within 30 days of receiving it, the Recommendation shall become binding on the Parties. The Parties shall thereafter comply with such Recommendation without delay, and they agree not to contest it insofar as such agreement can validly be made.

En in artikel 5 leden 2 en 6 (laatste volzin) van deze 'Rules' is - voor Dispute Adjudication Boards - bepaald:

2. A Decision is binding on the Parties upon its receipt. The Parties shall comply with it without delay, notwithstanding any expression of dissatisfaction pursuant to this Article 5.
6. (...). Until the Dispute is finally settled by arbitration or otherwise, or unless the arbitral tribunal or the court decides otherwise, the Parties remain bound to comply with the Decision.

De '*GESCHILLENREGELING d.d. 1 september 2013 (versie 2, dec. 2015)*' van de Raad van Arbitrage voor de Bouw geeft de uitspraak van de Raad van Deskundigen (in deze regeling genoemd 'Advies Raad') de status van een 'voorwaardelijk bindend advies': in artikel 1 sub h) is bepaald:

²⁵ Op initiatief van Lyda Bier (advocaat te Vught) en Oscar Aitken is een publicatie tot stand gekomen, waarin de (on)mogelijkheden voor alternatieve geschilbeslechting in de bouw - waaronder de status van uitspraken van DRB's en DAB's - in tal van landen zijn beschreven: 'Alternative dispute resolution in construction (ADR) - country guides', te vinden op de site van International Bar Association (<www.ibanet.org>) op de subpage van de International Construction Projects Committee: (<<http://www.ibanet.org/Article/Detail.aspx?ArticleUid=AC86FC65-E413-4D55-B2A9-952F30F1655F>>).

Indien geen van partijen binnen twee weken na de datum van het voorwaardelijk bindend advies een Spoedgeschil aanhangig heeft gemaakt bij de RvA conform het toepasselijke arbitragereglement van de RvA, zal het voorwaardelijke karakter van het bindend advies vervallen.

Bij leven zou Rozemond ongetwijfeld met instemming van deze bepaling kennis hebben genomen. Over de keuze tussen bindend en niet-bindend advies heeft hij geschreven:

‘Vroeger, toen de term ADR nog niet was uitgevonden, heb ik nogal eens advies uitgebracht in zaken waarin beide partijen zich cliënt bij ons kantoor beschouwden. Hoewel ik de voorkeur zou hebben gegeven aan een bindend advies heb ik dan steeds gezegd dat mijn advies al of niet bindend zou kunnen zijn. Men koos dan meestal (opgelucht) voor een niet-bindend advies, omdat partijen dachten: als het advies mij niet bevalt, heb ik daarna meer vrijheid om toch een arbitrage of procedure te beginnen. Uit het feit dat men na dit niet-bindend advies de zaak nooit doorzette blijkt dat het behoud van de mogelijkheid om (door) te procederen vaak niet nodig is. Dit leidt mij tot de conclusie dat men in een RvD-contract net zo goed kan kiezen voor een advies dat bindend is.’²⁶

De redenering van Rozemond lijkt te zijn: als het advies toch zelden of nooit wordt aangevochten (en dat geldt niet alleen voor de adviezen van Rozemond, maar - zoals blijkt uit de statistieken van de DRBF - ook voor die van DRB's), waarom zou je er dan geen bindend advies van maken?

Volgens mij is het omgekeerde minstens even verdedigbaar: waarom zou je, als het advies toch nooit wordt aangevochten (en - naar ik aanneem - dan ook gewoon wordt nagekomen), daar een bindende status aan moeten geven?

Bij de ‘Waardse Alliantie’ mocht de Raad van Deskundigen slechts een niet-bindend advies uitbrengen. Van den Berg ziet dat als een voordeel:

‘Dat deze raad alleen een niet bindend advies kan uitbrengen, biedt ruimte voor een bemiddelende rol waarbij partijen noch deskundigen zich geremd hoeven te voelen door de mogelijkheid dat, bij gebreke van overeenstemming, de kwestie uiteindelijk toch bindend door die raad zou moeten worden opgelost. Men staat zo vrijer tegenover elkaar, hetgeen ik bevorderlijk acht voor het welslagen van de bemiddeling.’²⁷

En in het hetzelfde artikel zegt hij - iets verderop - dat de taak van de deskundigen beter kan zijn gericht

‘... op het bemiddelen tussen partijen dan op het doorhakken van knopen. Het doel moet primair zijn partijen te helpen het probleem uiteindelijk zelf op te lossen. Dat biedt het beste perspectief op het behoud van de goede harmonie die voor dit type samenwerking onontbeerlijk is. Tegen die achtergrond lijkt het mij ook beter de deskundigen niet de bevoegdheid te geven geschillen te beslechten bij wege van bindend advies.’²⁸

Deze laatste passage ziet specifiek op alliantie-overeenkomsten, maar geldt wat mij betreft ook voor alle andere contractvormen in de bouw: omdat men vanaf start bouw tot en met de oplevering (en soms nog veel langer) met elkaar ‘verder moet’, is (enige vorm van) harmonie essentieel.

Van den Berg krijgt steun vanuit de DRBF: in zijn inleiding voor de door hem voorgezeten sessie op de ‘15th Annual International Conference’ van de DRBF op 23 mei 2015 in Genua heeft Dick Appuhn (DRBF ‘President for Region 2’) gezegd:

---

26 J. Rozemond, ‘De Raad van Deskundigen / Experts’, *BR 2000*, p. 209.

27 M.A.M.C. van den Berg, ‘Alliancing’, *BR 2002*, p. 851.

28 M.A.M.C. van den Berg, ‘Alliancing’, *BR 2002*, p. 856.

'The introduction of an adjudication instrument into the Contract, the Dispute Adjudication Board (DAB), has had the result that contracting parties as well as the DAB's constituted under FIDIC contracts have moved in the direction of adjudication and away from the intended process, that of dispute avoidance'.

Niet alleen bij de benoeming van de deskundigen (adviseurs), maar ook bij het al dan niet bindend zijn van hun beslissingen dienen mijns inziens 'antithetische' (contentieuze) elementen zoveel mogelijk te worden vermeden. Ook mij lijkt het daarom beter als de uitspraak van de DRB niet-bindend is.

Ik vermoed ook, dat het in de 'marketing' van DRB's helpt, als hun beslissingen niet-bindend zijn. Dat was kennelijk - gegeven het hiervoor weergegeven citaat²⁹ - in de tijd van Rozemond al zo en dat geldt (zo vermoed ik) nu nog steeds. De gemiddelde opdrachtgever wil toch graag (het gevoel hebben) de touwtjes in handen (te) hebben. Hij zal er - bij de start - van uit gaan, dat zich geen geschillen (disputes) voor zullen doen. Waarom zou hij dan direct bij het begin van het project al een *Dispute Resolution Board* moeten installeren? Maar een deskundig advies is altijd welkom, dus een Raad van Deskundigen (of beter nog: een AdviesRaad), die niet meer kan dan aanbevelingen doen, zal niet snel als bedreigend worden ervaren.

Voor de juristen onder u (die mogen dat niet verder vertellen!) voeg ik daar aan toe dat een niet-bindend advies minder vrijblijvend is dan menigeen denkt. Waar twee partijen een deskundige derde vragen om niet-bindend advies, is het *niet zó* dat het rapport van die derde '*een vrijblijvend advies*' is dat één van beide partijen '*naast zich neer zou kunnen leggen op de enkele grond dat hij het er niet mee eens is*'.³⁰ Ik denk dat, waar een partij weigert een niet-bindend advies van een DRB uit te voeren, arbiters in kort geding in beginsel geneigd zullen zijn het advies te volgen, tenzij er klemmende argumenten zijn dat niet te doen.

7. Afsluiting/oproep

Peter Kamminga heeft - op basis van uitvoerig wetenschappelijk onderzoek - al in 2003 gesteld:

'In het efficiënt omgaan met de afwikkeling van geschillen lijkt een sleutel te liggen voor het inperken van de kosten die met name met de uitvoering van grote infrastructurele projecten gepaard gaan'.³¹

Wie de *Cobouw* nauwgezet leest, krijgt al snel de indruk dat geen enkel groot project volgens Arents 'Mantra' ('*binnen budget, op tijd, ten minste in overeenstemming met de bedoelde kwaliteit, geschillen vrij en met zo min mogelijk hinder aan de omgeving*'³²) verloopt. Vele kolommen zijn - ook in andere dagbladen - gewijd aan alle 'sores' bij de A15 (Maasvlakte-Vaanplein), de Tweede Coentunnel, de A73 en zo verder. Ik zeg niet dat die projecten beter waren verlopen met een (èchte) DRB, maar dat is zeker niet denkbeeldig.

29 Zie voetnoot 26.

30 Zie HR 19 december 2014, ECLI:NL:PHR:2014:1816. De geciteerde passages zijn afkomstig uit het arrest van het gerechtshof en zijn weergegeven in r.o. 3.2.3 van het arrest van de Hoge Raad.

31 Y.P. Kamminga, 'Efficiënte en effectieve geschiloplossing bij grote bouwprojecten: zoeken naar een ideale mix van mediation en arbitrage', *BR 2003*, p. 473 e.v. Kamminga is niet 'de eerste, de beste': in 2008 is hij gepromoveerd op een proefschrift met de titel *Towards Effective Governance Structures for Contractual Relations: Recommendations from Social Psychology, Economics and Law for Improving Project Performance in Infrastructure Projects* (Tilburg 2008), heeft in 2009 een praktijkgids geschreven voor PSIBouw (*Bruggen bouwen - praktijkgids voor systematisch samenwerken in bouwprojecten*) en heeft les gegeven aan (onder meer) de universiteiten van Harvard en Stanford.

32 A.G.J. van Wassenauer en C.H.J. Thomas, www.werkinuitvoering21.com. *Interactief naar een nieuwe generatie bouwcontracten*, Preadvies voor de Vereniging voor Bouwrecht, 2008.

Nu zullen sommige mensen zeggen: dat hebben we in het verleden al - zonder succes - geprobeerd. Ik heb echter sterk de indruk dat de DRB's, die eind vorige en begin deze eeuw zijn toegepast, geen èchte DRB's zijn geweest. Zo noemt Rozemond - waar het gaat om de Raad van Deskundigen bij de Westerscheldetunnel - al niet minder dan vijf 'onvolkomenheden'. De belangrijkste daarvan lijkt mij dat '*partijen ... alleen de DRB [mogen] inschakelen als ze het bij een concreet geschil daarover eens zijn*'. Dat schiet natuurlijk niet op. Dit leidt Rozemond tot de verzuchting:

'Het is dan ook jammer dat je steeds te horen krijgt: O ja, bij de Westerscheldetunnel hebben ze zo'n Raad van Deskundigen.'³³

Verder constateert Rozemond dat bij alle door hem besproken DRB's '*de mogelijkheid [ontbreekt] om geschilpunten voordat ze formeel aan de DRB worden voorgelegd informeel met de DRB te bespreken*'.³⁴

De 'échtste' DRB lijkt die bij de 'Waardse Alliantie' te zijn geweest en dat werk wordt vaak als voorbeeld gezien van hoe het wèl moet. Algemeen wordt aangenomen dat dat vooral kwam door de gekozen contractvorm (alliantie), maar het valt toch niet uit te sluiten dat ook de DRB aan het succes heeft bijgedragen.

Ook in de tegenwoordige tijd lijken èchte 'standing' DRB's dun gezaaid of zelfs non-existent. Mij kwam ter ore dat er op dit moment een in functie is in Zuid-Holland, maar daar is de DRB bemand door drie juristen. Ook dat lijkt me niet optimaal.

Al met al durf ik de stelling aan dat we DRB's in Nederland nooit een eerlijke kans hebben gegeven en dat het tijd is dat we dat nu alsnog doen. Wèl bedenken we allerlei andere vormen van alternatieve geschilbeslechting in de bouw (zoals bijvoorbeeld bouwreflectie en bouw-bemiddeling), maar de 'proven technology' van DRB's, die zijn nut in het buitenland al meer dan bewezen heeft, laten we links liggen. Waarom?

In de Gids Proportionaliteit (die naar verwachting binnenkort ook voor de nutssectoren zal gaan gelden) is bepaald dat, als opdrachtgevers paritair vastgestelde standaardvoorwaarden toepassen, ze eventuele afwijkingen daarvan moeten motiveren (*comply or explain*). De Raad van Deskundigen is nu facultatief. Het niet-toepassen daarvan behoeft daarom geen motivering. Ik zou er een groot voorstander van zijn als bij de eerstvolgende herziening van de UAV-GC daarin een verwijzing wordt opgenomen naar de '*GESCHILLENREGELING d.d. 1 september 2013 (versie 2, dec. 2015)*' en het daarbij behorende '*REGLEMENT ADVIES RAAD*' van de Raad van Arbitrage voor de Bouw. Dat zou dan tenminste opdrachtgevers dwingen om - als ze die regeling buiten toepassing verklaren - te motiveren waaróm ze dat doen. En die motivering zou dan door middel van een klacht bij de Commissie van Aanbestedingsexperts (zelf ook een soort van DRB) ter discussie kunnen worden gesteld. Een valide argument voor het niet-toepassen van een Raad van Deskundigen zou kunnen zijn dat het project te klein is voor een DRB. Andere argumenten lijken mij - gelet op de statistieken van de DRBF - lastig te bedenken. Dit klemt temeer nu de ervaring in het buitenland leert dat DRB's kostenbesparend zijn en bij aanbestedingen leiden tot lagere inschrijfprijzen, omdat de aanwezigheid van een DRB de kans dat juridische procedures volgen aanmerkelijk verkleint.³⁵

---

33 J. Rozemond, 'De Raad van Deskundigen bij grote infrastructurele werken', *TvA 2000/4*, p. 144.

34 J. Rozemond, 'De Raad van Deskundigen bij grote infrastructurele werken', *TvA 2000/4*, p. 145.

35 P.H.J. Chapman, 'Dispute Boards', *BR 2000*, p. 203, en J. Rozemond, 'De raad van deskundigen bij grote infrastructurele werken', *TvA 2000*, p. 142.

Volgens Rozemond is het in *'een klein land als Nederland'* een groot probleem om goede mensen te vinden voor het bemannen van de DRB's, omdat die mensen *'in sterkere mate over een elastische agenda'* moeten kunnen beschikken *'dan de gemiddelde professional'*.³⁶ Misschien was dat destijds (in 2000, toen Rozemond dat schreef) zo, maar in de tegenwoordige tijd valt dat - zo vermoed ik - wel mee: iedere jurist met een midlifecrisis volgt tegenwoordig een opleiding tot mediator (ik zelf ook) en aan technische deskundigen met ervaring in het beslechten van geschillen bestaat - gelet op de lijst van de Raad van Arbitrage voor de Bouw - ook geen gebrek. Wellicht dat Arents agenda, als hij straks zijn toga aan de wilgen heeft gehangen, (nog) wat elastischer wordt? Een geschikter deskundige/adviseur is er wat mij betreft niet!

---

36 J. Rozemond, 'De Raad van Deskundigen / Experts', *BR 2000*, p. 212.

